

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационния труд „ЕЗИКОВАТА СОЦИАЛИЗАЦИЯ В РАННАТА ДЕТСКА ВЪЗРАСТ И КОМУНИКАТИВНОТО ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ВЪЗРАСТНИ – ДЕЦА (СОЦИОПРАГМАТИЧНИ АСПЕКТИ)“, представен за защита с цел получаване на образователната и научна степен „ДОКТОР“

Автор на дисертационния труд: Галина Любенова Бунджулова

Рецензент: проф. Енчо Герганов, д-р

Социализацията в ранната детска възраст е важен фактор за личностовото и познавателното развитие на детето. Този фактор се изследва много интензивно предимно в психологията на развитието. Езиковата социализация обаче е обект на изследване само дотолкова, доколкото се проучват характеристиките на детската реч и параметрите на езиковото развитие на детето. Специалистите по детска реч обикновено се фокусират върху етапите в усвояването на езиковата система от детето и обръщат по-малко внимание на езиковата социализация. Представената за защита дисертация е посветена тъкмо на тази все още по-слабо изследвана област на езиковото развитие на детето, а именно езиковата социализация в ранната детска възраст. Това определя и значимостта на темата, която е във висока степен дисертабилна. Бунджулова си е поставила за цел да изследва „езиковата социализация в ранната детска възраст – от около една до три и половина, четири годишна възраст, - **като акцентът се постави върху речта на възрастните към децата, т.нар. *baby talk*** като опростен регистър и специфична комуникативна „стратегия“ в хода на разговорите между възрастни и деца във всекидневни практически контексти: анализ на формите и структурите на диалог, на смяната на последователностите, на формалните комуникативни роли“ (стр. 5). За постигане на тази цел докторантката е формулирала шест хипотези, които по-скоро са изследователски задачи с голяма съдържателна стойност. Наред с формулирането на целите и задачите на дисертационното си изследване тя задава и методологическите му рамки, което е важно, за да се подберат подходящи изследователски подходи и методи. Галина Бунджулова аргументира убедително избора на функционалистката парадигма, въведена от Елизабет Бейтс и Брайън Макуини, като адекватна

методология на своите изследвания. Тя основателно приема, че в основата на детското езиково развитие не трябва да се поставя някаква генетично заложена „универсална структура“, както твърди Чомски, нито пък „езиков инстинкт“ според Стивън Пинкър, а въздействието на социалната среда. Това е изразено много точно в постановката ѝ, че „усвояването на езика е функция на процесите на социализация и може да бъде разбрано само като социален процес в контекста на социални структури и взаимодействия“ (стр. 8). Тази постановка по същество е смисълът и съдържанието на функционалистката парадигма на Бейтс и Макуини. Веднага ще отбележа, че Галина Бунджулова прилага последователно и пълноценно тази парадигма, когато анализира разговорите на възрастните с децата. В структурно отношение теоретичното и емпиричното изследване е представено в четири части с добре обособени раздели и подраздели.

В първа част е направен преглед на литературата, като акцентите основателно са поставени върху класическите изследвания на Пиаже и Виготски върху детското развитие и по-специално върху изследванията им на детското езиково развитие.

Във втора част докторантката въвежда основния си понятиен апарат, като експлицира водещите за изследването ѝ теоретични конструкции „комуникативна ситуация“, „комуникативен акт“, „речеви акт“, „лингвистичен капитал“, „езикова игра“ и др. Трябва да се отбележи, че тя прави успешен опит да операционализира тези конструкции до добре различни прояви в езиковото поведение на децата при диалога им с възрастните. А това е важна предпоставка за приложимостта на избраните от нея етнометодологическа програма на Гарфинкъл и конврсационен анализ на Сакс към разговорите между възрастни и деца, които е събрала като емпиричен материал. С прегледни схеми и диаграми тук е показала спецификите и взаимовръзките между социална, езикова и комуникативна ситуация (фиг. 1, стр. 30), структурата на комуникативната ситуация (фиг. 2, стр. 31), етапите в езиковото развитие на детето (фиг. 3, стр. 40) и др. Особено добре е разгледала спецификата на комуникацията „възрастни-деца“ и комуникативното взаимодействие „възрастни – деца“ като езикова игра.

В трета част е описан лонгитуден естествен експеримент в четири български семейства и е направен още по-задълбочен анализ на изследванията на Сакс върху всерелевантните механизми „като практическо усвояване на компетентности и способности за вършене на всекидневни неща“ (стр. 12).

Докторантката дава убедителни аргументи за разграничаване на понятията „разговор“ и „диалог“, като отбелязва, че един от „най-ярките признаци на разговора е **редуването** (*turn taking*) на говорещите лица“ и разкрива, че „механизмът, който управлява редуването, съдържа **мрежа от правила, подредени в локално ръководена система**“ (стр. 79). Изтъкнала е и други съществени характеристики на разговора, като преференциалната и локалната му организация, самокорекциите и др., които е анализираща подробно с данни от емпиричния материал. Много задълбочено са разгледани типовете диалози, като са посочени специфичните им характеристики и са илюстрирани с подходящи примери от диалози между възрастен и дете в емпиричния материал. Особено пълен и всеобхватен е анализът на последователности, съдържащи в първа позиция въпрос с варианти „въпрос – предпочитан отговор“, „въпрос – неpreferитан отговор“; последователности, съдържащи в първа позиция искане за действие с варианти „искане – приемане на искането“, „искане – отхвърляне на искането“. Резултатите от изследванията в тази част са много интересни, с голяма степен на новост, а някои от теоретичните им обобщения са с безспорен научен принос към проблемната област на езиковата социализация на детето.

Трета част е посветена на комуникативните роли „адресант“ и „адресат“ във вербалното общуване между възрастни и деца. Комуникативните роли се разглеждат в контекста на регламентираността в общуването и различните й степени на конкретнотематичната компетентност на участниците в разговора и на формално изразеното речево участие в общуването. В този контекст докторантката прави многоаспектен анализ на свръхгенерализацията на третото лице при самоназоваване и назоваване на адресата. Подробно е разгледала редуването и разпределението на ролите, експлицитното и имплицитното искане на ролите „адресант“ и „адресат“, приемането и поддържането им, както и отказа да се изпълняват. От тези анализи се извеждат тенденции и закономерности, които са подкрепени с доказателствен материал от разговори „възрастен-дете“ в събрания от докторантката емпиричен материал.

В заключението си докторантката подчертава, че изследователските задачи са изпълнени и верността на повечето хипотези е потвърдена. Въз основа на задълбочените анализи тя прави изводи за специфичните характеристики на разговорите „възрастен – дете“, на разпределението на ролите „адресат“ и

„адресант“ в тези разговори и за други конкретни параметри на комуникацията на детето с възрастните, които имат съществено значение за езиковата му социализация. В тези обобщения се проявява умението на Бунджулова да проблематизира и концептуализира не само в рамките на избраната функционалистка парадигма, но и върху конкретния емпиричен материал, включващ множество разговори „възрастен – дете“.

Авторефератът предава точно и вярно съдържанието на дисертацията. Справката за научните приноси съдържа реалните научни постижения, които се открояват релефно в изследванията, описани в дисертацията. По темата на дисертацията са направени 11 публикации в престижни, рецензирани научни издания. Те представят пред научната общност по-голямата част от изследванията в дисертацията.

В заключение ще обобща, че докторантката е направила многоаспектни задълбочени изследвания върху ролята на комуникацията между възрастните и детето за неговата успешна езикова социализация. Тя владее методологията на научното изследване и притежава способността да задава теоретичните конструкции, включени в оригиналните ѝ теоретични модели, както на съдържателно равнище, така и в операционен план, което осигурява пълноценен анализ на емпиричния материал и продуктивни идеи за бъдещи изследвания.

Въз основа на положителните си оценки за качествата на дисертационния труд и за изследователските способности на докторантката предлагам **ДА СЕ ДАДЕ** образователната и научна степен **ДОКТОР** на Галина Любенова Бунджулова. Призовавам и останалите членове на научното жури да гласуват **ЗА** това предложение.

София, 19 март 2015 г.

Подпис:

/Проф. Енчо Герганов, д-р/